

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра тюркської філології

Курсова робота
з тюркської філології

на тему:

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В ТУРЕЦЬКОМУ
ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РЕШАТ НУРІ
ГЮНТЕННА «ÇALIKUŞU»)

Студентки групи Тур 14-21
Факультету східної і слов'янської філології
Денної форми здобуття освіти
Освітньої програми: Турецька мова і література та
переклад,
друга східна мова, західноєвропейська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.068
Східні мови та літератури (переклад включно),
перша – турецька

Шевченко Еліни Юріївни

Науковий керівник:

доц. Сіленко Н.В.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний огляд	
явища засобів вираження в художній літературі	5
1.1 Поняття образу та образності в контексті художньої літератури.. ..	5
1.2. Функції образності в художньому тексті	10
1.3 Види засобів вираження образності.	12
Висновки до Розділу 1	16
РОЗДІЛ 2. Засоби вираження образності в турецькому художньому тексті	18
2.1 Метафора	18
2.2 Епітет.....	22
2.3. Ідіома	25
2.4. Порівняння	29
Висновки до Розділу 2	32
ВИСНОВКИ	33
ÖZET	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	36

ВСТУП

Написання цієї роботи спрямоване на розкриття певного спектру обраних літературних образностей, саме якими багата турецька літературна мова, беручи за приклад широковідомий, класичний роман. Його тема буде розкрита нижче. З-поміж варіацій спрямування зацікавленості, з метою поглиблення в конкретну тему, та досить вільного розвороту можливостей, літературний аспект це дійсно особлива сфера для вивчення та кращого розуміння обраної насамперед окремої мовної культури, зокрема в напрямі орієнталістики. Для турецької літератури характерно розмаїтий запас літературних виразностей, художніх забарвлень, та фігур мовлення, властиве їй, зокрема, багатство у стилістично-літературних описових чи будь-яких інших засобах для додаткового забарвлення в художніх творах, є чи не одним з найголовніших інструментів в становленні та розвитку мистецтва слова.

Актуальність теми полягає у розкритті різноманіття окремих засобів виразності, їх безпосереднє сприяння на створення багатого архіву вагомих та легко засвоюваних для пам'яті образів, на прикладі класичного роману автора Решата Нурі Гюнтена «Çalikuşu». Одною з важливих моментів, є ідея продемонструвати важливість дослідження вищезгаданого роману саме у сфері подальшого виявлення особливостей мовно-стилістичного арсеналу цієї літературної традиції, а також осмислення їхнього впливу на формування образної картини світу.

Метою роботи є практично розглянути та дещо систематизувати існуючі письменницькі інструменти у цій праці, виявити їхню роль у формуванні образності та виразності тексту. Задля досягнення поставленого завдання необхідно проаналізувати поняття образності та її функції в турецькому літературознавстві, дослідити основні види та характеристики образних засобів, які використовуються в обраній літературі, також оглянути специфіку використання образних засобів, зокрема у самому у творі, та сформулювати висновок про вплив мовних особливостей на виразність турецького художнього тексту.

Об'єктом дослідження роботи є образні художні засоби в літературі, та їхня роль у формуванні образності та виразності, а **предметом** – дослідження виділених засобів вираження в турецькій художній літературі на основі обраного роману.

Комплексний методологічний підхід, який буде використаний тут, включає аналіз теоретичних джерел з літературознавства та стилістики, а також емпіричні методи аналізу та порівняння художніх текстів турецької літератури. Так, зокрема, були застосовані методи порівняльного аналізу, а також метод описового аналізу для детального розгляду образних засобів у конкретних художніх текстах. Тема досить велика, тому детально та поглиблено було розглянуто лише частину, спираючись на вибір матеріалу.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ЯВИЩА ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

На початку роботи, буде краще розглянути у першу чергу вже наявні визначення, провідні поняття та коментарі мовознавців щодо явищ засобів вираження в обраній темі, з посиланням на їхні види, задля кращого розуміння цієї праці загалом.

Серед усього згаданого, досить нерозкритого, також будуть розглядатися функції образності в тексті, що теж цікаве явище саме по собі. Проте цей розділ без прикрас буде як збірний аналіз вже існуючої інформації для подальших досліджень з додатковими роз'ясненнями різних термінів чи окремих формулювань за потреби.

1.1 Поняття образу та образності в контексті художньої літератури

Саме поняття «образність» походить від самого слова «образ», отож почнемо аналіз указанного визначення, через призму дослідження перших витоків, у яких воно згадується. Осмислення «образу» почалося ще в античні часи і саме слово походить від грецького «eidos» яким зазвичай характеризували форми відображення та опанування людиною світу, що її оточує.

Великий внесок у теорію образності зробили безпосередньо Аристотель та Платон. Наприклад в часи доплатонівської філософії, образ був більше пов'язаний з зовнішнім виглядом предметів, а Платон додає до вже існуючого розуміння ще і внутрішню форму його буття. «Образ» стає наближеним до слова «ідея», майже синонімом, і трактується Платоном як «безтілесна сутність, що існує до речей, поза ними, й незалежно від них». Ідеї, що є прообразами існуючих речей вже досягаються не тільки чуттями, але і розумом. За теорією Платона образи існують і поза матеріальним світом не залежачи від нього. Вони вважаються об'єктивними і матеріальний світ їм підпорядкований.

Як висновок суті теорії – матеріальний світ – це копія ідеї, і образ – це відображення матеріального світу, простіше кажучи дублікат копії ідеї. А вже Аристотель, користуючись платонівськими тлумаченнями виводить нові інтерпретації щодо поняття образу. У своєму трактаті «Про душу» він робить акцент на думку, що

джерело образів це не ідея, а матеріальний світ. Почуття, уява, відчуття – це йде з джерел матеріального світу, за допомогою яких і виникають образи приймаючи вигляд їх відображення. Із використанням відчуттів як інструменту, предмети можуть відображатись і такими, якими вони є, і такими, якими їх сприймають, чи такими, якими вони мусять бути. Аристотель, на протипагу Платону, стверджує що образ та річ яку він відображує – нерозривні між собою, але і трактування образу як результату відображення речі у нього теж присутнє. Взагалі, філософське розуміння категорії образу поділялося на дві основні течії: образ як активний творчий початок, що виступає результатом сприйняття світу людською свідомістю, і образ як пасивна подобизна об'єктів матеріального світу.

У літературознавчій науці поняття «образ» переходить у більш конкретне визначення, а саме «художній образ». І «художній образ» – це явище, що творчо відтворене у художньому творі, творче осмислення митцем реальності. В літературознавстві також може вживатися й у значенні «типове узагальнення людини певної епохи у творі». Різниця між філософським та літературним визначенням образу, закладена в ідеї узагальнення дійсності відображення предметів та явищ оточуючої реалії та складного відображення фактів та явищ у формі чуттєвих уявлень, що пов'язані між собою, чи реальних чи створених уявою митця. До особливостей художнього образу дослідники літературознавства відносять такі характеристики, як цілісність, творчу типізацію – а це, якщо конкретніше, і гіперболізація, і підкреслення життєвих та інших явищ у художньому оформленні, експресивність чи індивідуалізованість предметно-чуттєвого характеру, тощо. Індивідуалізованість зображення – це лише одна сторона образного віддзеркалення дійсності, а тому не може бути основою для виникнення самостійного художнього образного віддзеркалення дійсності. Більшою мірою поняття образу застосовується в художньому творі під час зображення людини. У цьому сенсі найчастіше поняття "образ" і вживається в сенсі образу-характеру. Характери дійсно є відносно цілісними композиційними одиницями художнього твору.

І тим не менш, класифікація художніх образів в літературі розглядається зовсім по різному, де є і розподіл за естетичною тональністю – ліричні, сатиричні, трагічні і так далі, за пластичністю – це пластичні і непластичні, і за характером узагальнення – характерні, типові, образи-мотиви, архетипи, чи, наприклад, за об'єктом змалювання – це образи-пейзажі, персонажі, речі, події, тощо. За деякими дослідниками існує класифікація, яка була сформована в процесі аналізу проблеми функціонування «живописної образності» що поділяє образи на алегоричний образ, образ-індикатор, метафоричний образ, образ-символ та міфологему.

За визначенням Мацько Л. І., термін «образність» – це властивість слів та словосполучень передавати логічну, конкретно-чуттєву, емоційно-оцінну інформацію. Це органічне породження мовної діяльності людей, що виникає на основі уявлення та, у свою чергу, спричинене вищезгаданим конкретно-чуттєвим сприйняттям.

Образність є універсальною і всезагальною ознакою мови. Кожне слово практичної мови може стати образним, але це не означає, що ця його потенціал завжди реалізується. І кожне «образне» слово може втратити таку властивість через її надмірну кількість, зокрема, постійне використання, ужитковість або перейти до категорії іншої образності. Наприклад, вираз «Добрий день» утратив образність атрибуту добрий, але набув нової образності і значення інтер'єктива – став етичним висловом. Образність мовних одиниць є тим самим ґрунтом, на якому виростають їх стилістичні значення .

Образність – це основна відмінна властивість художньої літератури. У художньому творі письменник висловлює свої думки і враження в образах. Поняття «образ» та «образність» уживається в двох значеннях: у вузькому та широкому.

У вузькому розумінні образ тлумачиться, як вислів, що надає мові більш забарвлених ознак. Таке визначення трактує образність, як літературну особливість, ознаками якої, по-перше є, – використання мовних явищ, а по-друге, – метафоричності, зачіпаючи інші важливі властивості: зображення життя й узагальнююче її значення.

У широкому розумінні поняття образу — це конкретна і рівночасно узагальнена картина людського життя, створена за підмогою творчої вигадки та має естетичне значення. В такому розумінні поняття образу охоплює не лише мову, як у першому випадку, а й цілий ряд інших боків літературної творчості.

Широке визначення образу вказує на дві головні риси відображення життя, а саме: у ньому, з одного боку, надано певне узагальнення, що охоплює характеристичні риси життєвих явищ, а, з іншого боку, ці явища відображаються конкретно, зі збереженням їхніх індивідуальних особливостей. Тому можна визначити образ, як узагальнене відзеркалення дійсності у формі поодинокого індивідуального. Обидві ці риси сутні і важливі; вони наявні в кожному значному літературному творі.

У певному розумінні образом є цілий твір, що, в свою чергу, є системою образів різних видів. Основними є образи – характери, образи-персонажі, образи-типи. Допоміжну роль відіграють образи картини природи, образи-речі, образи-явища, образи-деталі, образи-переживання, образи-тропи, образи-символи і персоніфікації абстрактних понять та явищ тощо. В центрі художнього зображення зазвичай стоять людські образи; зображення усіх інших образів не має самостійного художнього значення, оскільки воно підпорядковане зображенню образу людини.

У розумінні людини найчастіше поняття образ уживається в значенні образу-характеру. Специфічність художнього образу полягає в тому, що він, крім життєвої конкретності, органічно включає в себе естетичну оцінку життя, відображаючи кожне явище у його стосунку до людини. Інакше художній образ загубив би всі свої головні якості.

За визначеннями закордонних мовознавців, зокрема Діксона Ейю, образність – це "...ментальна картина, створена за допомогою слів і здатності уяви, що проявляється в різних фігурах мови". Науковець стверджує, що розумові та творчі здібності, а також почуття є центральними у вивченні та ефективності образів у художньому творі. Ейю додає, що концепт є "...традиційним елементом поезії, що становить важливий стилістичний інструмент у руках поетів усіх часів".

Інший мовознавець Потебня О. А. вважав, що за походженням, усі засоби мови є образними і кожне з часом може перетворитися у «безобразне», тобто стертися. «Обидва стани слова – образність і безобразність, однаково природні» – писав лінгвіст (12). Він розрізняв звичайний пізнавальний образ, що формується у кожної людини конкретно-чуттєвим сприйманням, уявленням і є відображенням реальних предметів, та художній образ, що формується на багатогранності зв'язків, які виникають на підсвідомості митців через зв'язок думок і тощо, через актуалізацію різних ознак, деталей, дій. Художній образ має здатність до рухливої об'ємності.

За загальноприйнятим визначенням, «образність» це – наслідок чуттєвого відображення об'єктів навколишнього світу у людській свідомості та відноситься до методологічно важливої одиниці філософії, психології, літературознавства, лінгвостилістики, як приклад, тобто до «образу». Поняття образності належить до широковживаних у літературознавстві, де його розглядають як «властивість літературного мовлення надавати інформацію в яскравій, оригінальній предметно-чуттєвій формі; застосування особливих словосполучень, що підсилюють семантичні поля додатковими експресивними та емоційними нюансами» (Юрій Ковалів).

З погляду останньої, основою образності є слово – як продукт мислення. Зміст, який містить звукова оболонка слова, може бути формою іншого змісту, який так само реалізує певну ідею. Образ є формою відносно ідеї та змістом відносно слова. Між матеріальною формою слова і його лексичним значенням зв'язок довільний, невмотивований, між лексичним значенням слова і його образним змістом органічний, заснований на внутрішній спорідненості. Образ виникає в результаті пізнання світу, формується сприйманням, пам'яттю, уявою, враженнями та реалізує певний зміст. Це зумовлено властивістю асоціативного мислення виявляти подібність між несхожими об'єктами та виводити із цієї подібності суть. На практиці, наприклад при комунікативному підході до художнього тексту, образність виступає його функціональною якістю, тоді як виразність належить до системно-мовних якостей художнього утворення як форми комунікації і підпорядковується розкриттю образності.

На додаток, ще є провідні стилістично-забарвлені словесні ресурси, які забезпечують відображення художньої образності, функціонуючи на всіх рівнях мовної структури: фоно-графічному, лексико-семантичному, морфологічному, словотвірному і синтаксичному.

Аналізуючи матеріали художніх прозових творів малих форм, можливо охарактеризувати тропеїчний і нетропеїчний різновиди образності, що уможливають розкриття зображальності мовлення комічного, чорно-гумористичного, спрямування за допомогою використання метафори, гіперболи, гіперболічного порівняння, парадоксу та іронії як основного джерела зображально-виражальних ресурсів мови. Також можливий опис процесу реалізації художньо-образної мовленнєвої конкретизації, що відбивається за допомогою використання образотворчих і виражальних засобів мови, що сприяють створенню чорно-гумористичного ефекту.

Наукове різночитання терміну «образність» слугувало підґрунтям для його визначення в межах лінгвістичного аналізу художнього тексту як стилізованої ознаки переважно художнього стилю мовлення, сутність якої полягає в такій якості виразного мовлення, що за допомогою художніх, виражально-зображальних, мовних засобів (слів, словосполучень) відбиває в мовленнєвій діяльності емоційно-оцінне бачення дійсності на основі образів-асоціацій.

1.2. Функції образності в художньому тексті

Роль, та функції, які відіграє образна мова в кодуванні сенсу художнього тексту, неможливо переоцінити. Зокрема, вона слугує як функціональним, так і художнім цілям. Звідси випливає, що образна мова виступає в тексті як семантичний маркер, а також допомагає літературному митцеві в досягненні краси форми. Важливим фактом, який випливає з вищевикладеного, є те, що образна мова є важливим елементом літературності та художності літературної мови, оскільки вона дозволяє письменникові експлуатувати і маніпулювати прихованими потенціалами мови різними способами для досягнення певних стилістичних ефектів.

Важливо, що ця модель використання мови переважає в поезії більше, ніж в інших літературних жанрах (наприклад, драматургії та прозі). Балогун (1996) стверджує, що "те, що відрізняє поезію від двох інших основних жанрів, ...це акцент, який вона робить на образному використанні мови... це звичайна практика поета використовувати слова в переносному значенні, а отже, і поширення фігур мови, які в сукупності називаються образністю, в поезії" . Образна мова є "...формою мови зображень". Підтекст цієї точки зору полягає в тому, що образи не тільки прикрашають вірші і наділяють їх естетичною цінністю, вони також передають конотативні значення і створюють певні спецефекти, які збагачують тексти і роблять їх значення більш точними і конкретними. Балогун (1996) цей факт пояснює тим, що в поезії "...ми переважно дивимося за межі звичайного денотативного значення мови до її конотативного або імпліцитного значення".

За перекладом досліджень Ненсе Огунсіджі (2000) (далі – Огунсіджі) мова працює у двох широких вимірах, а саме: буквальному та переносному. Буквальний вимір використання мови розгортає слова в їхньому звичному та очевидному значенні без будь-яких додаткових пропозицій. З іншого боку, переносний вимір має справу з підтекстовим або конотаційним вживанням мови. Образність, таким чином, передбачає розширені або асоціативні значення, тобто використання мови в образній манері, щоб розвинути тезу або пропозицію, а також апелювати до емоцій читача або слухача.

За дослідженням Огунсіджі впливає наступне: «Література як аспект комунікації виражає значення. До речі, мова літератури кодується у творчий спосіб, використовуючи фігури мови. Значення, що впливає з фігур мови, не є значенням різних компонентів виразів. Таким чином, фігури мови потребують особливої уваги та експлікації». Як вже зазначалося раніше, образність є важливим аспектом або елементом композиції поетичних текстів, оскільки вона допомагає поетові економити слова і, в той же час, робить його твори мальовничими, конкретними і адекватними. На думку дослідника, у семантичному плані фігури мови допомагають авторам розширити значення понять чи явищ, що призводить до полісемії або перенесення

значень. Таким чином, образна мова часто сприймається як метафорична. Науковець додає, що образна мова охоплює різні засоби, які є семантично чи граматично маркованими або незвичними (6-7).

Балогун підтверджує цю думку, коли стверджує, що "...наслідком образного підходу поета до мови є те, що в поезії повсякденні слова і вирази часто набувають нових значень". Тому Огунсіджі застерігає, що "якщо хтось пише, не використовуючи фігур (форм) мови, його мова або письмо будуть "сухими".

До таких форм належать: порівняння, метафора, персоніфікація, алітерація, асонанс, парадокс, оксюморон тощо. Стилiстична функція, з іншого боку, є аспектом мовної функції.

Згідно з іншими дослідженнями, функцію мови можна пояснити двома способами. По-перше, вона відноситься до конкретного використання, для якого письменник або мовець використовує мову а конкретніше це може бути опис, пояснення, аргумент, переконання, гумор, тощо. По-друге, у стилістичному описі йдеться про комунікативну цінність або роль певних мовних категорій, наприклад, речення, словосполучення, групи слів, словосполучення, слова та морфеми у певних соціальних ситуаціях. Отож, з наведеного висновується, що сама функція передбачає різновиди мови, які визначаються відповідно до використання.

Відповідно до коментарів дослідника Халлідей, мову можна вважати свого роду "соціальною семіотикою" в тому сенсі, що вона розвивається в контексті, а середовище, в якому люди використовують мову з метою задоволення комунікативних та соціальних потреб, може формувати її форму і значення.

Основна функція образності в літературі полягає у посиленні авторського повідомлення, основною метою якого є максимально допомогти аудиторії сприйняти це повідомлення у повному обсязі за допомогою емоцій або конкретних образів, що асоціюються з використаними мовними зворотами. Функція образності передбачає створення додаткового змісту, який виходить за межі точного значення кожного окремого слова, що робить письмову та усну мову більш універсальним

інструментом, який допомагає людям набагато краще розуміти один одного. Інша функція полягає у створенні образів, які неможливо передати за допомогою буквального значення.

1.3 Види засобів вираження образності

Занурюючись та досліджуючи види засобів вираження образності, необхідно згадати пропозиції розрізнення лексики, що лише позначають емоції, і лексику, що виражає їх, на основі аналізу мовознавців, зокрема Н.М. Разінкіна та Ч. Стівенсона. Так, за твердженням указаних науковців, засоби образності в літературі – це зазвичай прийоми та інструменти, які письменник використовує для створення образів, передачі почуттів та ідей у своїх творах.

Інші дослідники – Т.В. Аносова та В.А. Чабаненко – під час розгляду лексичних засобів для передачі емоцій поділяють їх усіх на три загальні групи:

- мовні одиниці, які безпосередньо виражають емоції (це емоційні вигуки);
- категорія слів, що називають або характеризують емоції людини;
- мовні одиниці, які можуть і виражати, і передавати емоційне ставлення мовця до будь-якого предмета або явища. Академіки наголошують на тому, що в такому слові обов'язково наявна певна характеристика предмета й емоційне ставлення до нього. До цієї групи емоційних слів належать слова, що надають суб'єктивну оцінку.

Загальна думка щодо класифікації емоцій полягає у їх чіткій дихотомії, тобто поділі за типом оціночного знака на:

- негативні;
- позитивні.

Мета указаної вище класифікації емоцій є взаємодоповнення одна одної. З-поміж них виокремлюють ядерні та периферійні емоції; тобто ті, які найбільш часто переживає та відчуває людина, та ті, в яких потреба менша.

Варто зауважити, що порівнюючи лексику з цієї точки зору, у багатьох мовах, у кількісному відношенні можна виявити більше емотивів із негативною оціночною семантикою, аніж емотивів із позитивною оцінювальною семантикою. Отож, у лексичному складі кожної мови присутні не лише слова з яскраво вираженим стилістичним забарвленням або зі структурним компонентом, який дає змогу виразити емоції, але й слова, чії емоційні якості перебувають у потенціалі, використання яких, у певному контексті надає слову емоційного забарвлення, що надає їм можливість впливати на реципієнта, у нашому випадку – читача.

У цьому дослідженні розглядаємо емоції, як предмет вивчення лінгвістики, через лексичні засоби їх вираження в художньому тексті – мовні одиниці, що виражають емоції, їхню назву та які їх описують.

Французький мовознавець Жан-Моріс Дрюон виділяв такі засоби образності, як : метафора, порівняння, метонімія, синекдоха, алегорія, персоніфікація, гіпербола та метафоричні вирази. Американський літературний критик Кеннет Берк, у свою чергу, теж розглядав засоби образності з погляду структурного аналізу тексту, зокрема, епітетів, порівнянь, ідіом та іронічних виразів.

Типи прикладів образності в художній літературі поділяють також і на групи вираження п'яти людських відчуттів: візуальність, аудіальність, передача смаку чи запахів та відчуття дотику.

Візуальність включає в себе прийоми епітету, метафоризмів, гіперболізації, персоніфікації, експресиви, кольороназви, також ідіоми, тощо.

До аудіального типу можна віднести ономапопеї, алітерацію, звукові ефекти, наприклад вигуки, асонанс, ритм та риму.

Під тип передачі смаку, запахів, та дотику, зазвичай підпадають засоби порівняння і метафора, метонімія, опис і деталізація, та окремо застосовані прикметники – сенсорні слова, для кращої передачі відчуття предмету в тексті.

Образність у поетичному тексті досягається за допомогою лексичних засобів, які вчені кваліфікують по-різному. Наприклад, стилістичними і лексичними засобами творення образності Шапочка Н.В. називає тропи, зокрема епітет, метафору, антитезу. Деякі пропонують аналізувати їх як тропеїчні, а до лексичних відносити слова з потенційною образністю, тобто ту «поетичну лексику», яка може бути й художнім засобом, а також стилістично «марковані» слова, які і є маркерами художнього стилю мовлення.

Окрема група мовознавців вважають лексичними засобами творення образності в художньому тексті саме антропоніми, топоніми, іншомовні слова, наприклад Крайнікова Т. І. такими називає неологізми, архаїзми, історизми. У лінгвістичних роботах частково йдеться про очевидну образність слова, яка не залежить від контексту, сполучуваності з іншими мовними одиницями (семантичної валентності), проте більшість слів з образотворчим потенціалом у досліджуваному тексті включено в тропеїчні структури чи стилістичні фігури.

Як свідчать результати дослідження, лексичними засобами творення образності поетичного тексту Томенчука Б.М. є: слова з яскраво вираженою внутрішньою формою; okazіоналізми; власні назви; стилістично марковані лексеми.

Тропи є незамінним елементом мови художнього твору, доречно вжиті у реченнях, вони увиразнюють спосіб передачі думок автора. Звідси можна винести думку, що лексичні засоби виразності мовлення, передусім тропи, відіграють неабияку роль у скелеті художніх робіт. Текст має бути не тільки правильним, змістовним, точним, але й емоційним, переконливим, чого можна досягнути, використовуючи лексичні засоби виразності. За працею Ганич І.Д. та Олійник І.С. термін «троп» визначений як мовний зворот, у якому слово або словосполучення вжиті в переносному значенні і служать засобом досягнення естетичного ефекту виразності в мові художньої літератури, в публіцистиці, в ораторському стилі тощо. Митець у написанні мусить формувати вміння доцільно використовувати в мовленні різноманітні риторичні фігури і тропи.

Найпростішим видом тропів є епітет, але водночас він виступає надзвичайно ефективним засобом увиразнення як мови художнього твору, так і мовлення. За Полюгою Л.М. «Епітет – це категорія художньо-мистецька і вважається різновидом означення». Якщо хочемо вирізнити якесь явище, предмет серед інших, якщо намагаємося словом змалювати життєву картину, точніше передати думку, надати мові образності, емоційності, то послуговуємося словами-означеннями, або епітетами.

На думку Рибникової М.О., «як майстер пензля тяжіє до певних фарб та ліній, так художник слова тяжіє до певних епітетів». Подібно до майстерного малярського твору або сучасної кольорової фотографії приваблюють зір соковитими барвами художні означення, описують, малюють, оцінюють, увиразнюють словесне зображення. Вони пробуджують думку, допомагають розвивати мовне чуття... «Коли епітет б'є стрілою у саму щонайглибшу суть» (Рильський М.Т.), виникає енергія мовотворення, розкриваються таємниці життя слова в його вічному розвитку.

Одним з сильних та класичних засобів виразності мовлення виступає метафора. Метафорою називається слово, значення якого переноситься на найменування іншого предмета, пов'язаного з предметом, на який звичайно вказує це слово, рисами подібності.

Тропом, протилежним гіперболі, є літота. Це словесний зворот, в якому ознаки описуваного предмета подаються з надмірним їх применшуванням. Перифраз (перифраза) – мовний зворот, який уживається замість звичайної назви певного об'єкта і полягає в різних формах опису його істотних і характерних ознак.

Висновки до Розділу 1

У розділі було розглянуто різницю визначення таких понять як «образ» та «образність». Як саме вони використовуються в літературних художніх текстах, їх ролі та визначення. Образність у літературі є ключовим елементом, який забезпечує глибину та багатовимірність художнього тексту. Вона дозволяє авторам виходити за рамки простого повідомлення, надаючи літературним творам естетичну цінність та емоційний вплив. Через образи та символи літературні твори здобувають

універсальність і доступність, роблячи їх зрозумілими та близькими для читачів різних культур та поколінь. Образність у поетичному тексті досягається за допомогою лексичних засобів, які розділяються відповідно думок різних науковців.

Функції образності в тексті варіюються від створення візуальної ясності до передачі складних філософських ідей та емоційних станів. Однією із головних ідей функції образності в літературі – це бажання посилити сенс твору та висловлену у ньому думку, які хотів донести до аудиторії автор та допомогти читачу сприйняти цю інформацію у повному обсязі через призму відчутих ним емоцій, що пов'язані з конкретними образами, що асоціюються з використаними мовними зворотами.

Образність також може акцентувати на певних ідеях або темах, підсилювати настрій та атмосферу, а також є засобом для поглиблення розуміння основних мотивів та характерів. Вона відіграє центральну роль у формуванні внутрішньої динаміки тексту та його сприйняття.

Вивчення видів засобів вираження образності виявляє різноманітність засобів, які використовують митці. Від метафор і символів до алегорій та іронії, кожен засіб образності має своє особливе призначення та вплив. Детальний аналіз цих засобів дозволяє глибше проникнути у структуру літературного твору та краще зрозуміти його повідомлення та естетичні аспекти. Усвідомлення значення та впливу образності в літературі є важливим чинником для будь-якого дослідника та читача, оскільки це збагачує їхній читацький досвід та розширює інтерпретаційні горизонти.

Згадуючи літературні терміни та їх визначення, необхідно зазначити, що образність включає в себе такі елементи, як метафора, символ, алегорія, порівняння, метонімія, метафоричний образ тощо. Водночас окремі мовознавці виокремлювали засоби образності як метафора, порівняння, метонімія, синекдоха, алегорія, персоніфікація, гіпербола та метафоричні вирази, інші звертали увагу з погляду структурного аналізу тексту такі літературні прийоми, зокрема, як епітети, порівняння, ідіоми та іронічні вирази. Кожен з цих засобів має свою унікальну функцію та вплив на текст, допомагаючи авторові виразити свої ідеї та емоції більш ефективно та експресивно.

Підсумовуючи викладене, варто звернути увагу на те, що образність стає не просто стилістичним прийомом, а фундаментальним аспектом літературної виразності та культурної передачі, а аналіз образності у літературі допомагає не лише розуміти твори краще, а й виявляти їхню глибину, багатогранність та значущість у контексті культури та суспільства.

Розділ 2 ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В ТУРЕЦЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ÇALIKUŞU» РЕШАТА НУРІ ГЮНТЕКІНА

У цьому практичному розділі будуть розглянуті усі вищезгадані типи засобів вираження на прикладах, узятих із указаної книги.

За використанням комплексного методологічного підходу, що включає в себе виявлення, переклад, аналіз та розбір кожного з узятих із роману прикладів, емпіричні методи аналізу та порівняння, буде надано комплексну підбірку цього матеріалу. Зокрема, будуть застосовані і методи порівняльного аналізу, а також метод описового аналізу для детального розгляду образних засобів у конкретному художньому тексті.

Розділ 2.1 Метафора

Метафора – це вираз, що означає "алегорія, перенос, метафора". Метафора, "для того, щоб описати щось означає "використання назви іншої речі, яка уподібнюється як метафора, метафоризація" (ТДК, 1988). З іншого боку, метафора сприймається як еквівалент "метафори" в західних мовах, і слово метафора в "Поетиці" Аристотеля "metaphoria" походить від слова "metapherein" (переносити з одного місця в інше).

Слово "метафора" походить від грецького слова "metaphora", що означає "переносити кудись", і від французького слова *métaphore* - похідний. Слова "meta", що означає "інший", і "pherein", що означає "переносити" (İnce, 2002). Разом вони утворюють метафору. (Corbett & Connors, 1999:122).

З іншого боку, набагато детальніший акцент на цьому питанні як зазначає Halliwell (1986, цит. за Jensen, 2006), концепція метафори сягає своїм корінням ще Платона. В історії метафори широко використовуються для вираження кращого розуміння складних понять. Метафора є одним з інструментів, що часто використовуються в літературі.

Міш (1991) визначає поняття метафори як слово або вираз, що виражає певний вид об'єкту або ідеї, схожість або аналогія підкреслюється як опис, в якому одне

використовується замість іншого у формі пропозиції. Лакофф і Джонсон (2005) вважають, що метафори використовуються для опису абстрактного досвіду в конкретних термінах. Метафори допомагають нам концептуалізувати. Тому метафоричні відношення визнаються важливою частиною нашої концептуальної системи, підкреслюючи, що частина метафори є структурованою, суть метафори полягає у представленні однієї речі (наприклад, явища, поняття, предмета) як іншої розуміння та переживання відповідно до чогось.

За дослідженням Шеффлера, метафори – це спосіб мислення, що дозволяє інтуїтивно досліджувати певні види можливостей. винаходів. Метафори надають доступ до ідей та гіпотез, які можна досліджувати і навіть перевіряти. Метафори дають змогу викладачам і студентам зрозуміти освітні явища, пов'язуючи їх з певним попереднім досвідом. Вони відіграють роль потужних ментальних або когнітивних моделей, які вони можуть зрозуміти. Стренскі (Strenski, 1989) стверджує, що метафори відображають і формують наше ставлення і навіть нашу поведінку. Метафори відіграють визначальну роль. Як наслідок, метафори можна використовувати для опису людської творчості, знань. Завдяки здатності використовувати різні навички мислення та сильним когнітивним структурам, вони є особистим предметом, який часто містить пояснення, які ми не можемо знайти навіть у словниках.

Як зазначає турецький науковець Йілмаз Дашчиоглу, найпоширенішим застосуванням метафори в літературі є представлення слова в ефективний і красивий спосіб. Однак існує багато різних типів метафори з точки зору того, чи є вона декоративним елементом, чи надає нову інформацію, або представляє істину. У цьому відношенні привертає увагу функція метафори прикрашати висловлювання, а також її властивість бути індикатором істини. Настільки, що прийнято вважати, що почуття та ідеї, виражені за допомогою метафор, не можуть бути представлені в інший спосіб, не тільки в літературі, але й у багатьох видах мистецтва, особливо у філософії, а також у галузях, пов'язаних з мисленням. Завдяки цій властивості метафора є одним з основних інструментів відображення емоцій і думок. В турецькій літературі є багато прикладів застосування метафор у різних жанрах як диванної та народної літератури,

так і літератури сучасного періоду. У класичній літературі свого роду колективні метафори, особливо мазмуни, використовувалися з метою красивого та ефективного вираження істини. У сучасній поезії, з іншого боку, використовуються метафори, які варіюються від поета до поета, і навіть мають різні значення між різними віршами одного і того ж поета, а також метафори, які досліджують відносини між поетом і речами.

Отож, виходячи з практичного застосування указаних механізмів вираження почуттів та емоцій, необхідно навести наступні приклади метафор, з перекладом та розбором, відповідно до указанного вище прикладу літературного твору:

«..bana **muhabbetle gülümseyen** gök mavisî gözleridir.»

«..небесно-блакитні очі, що **ласкаво посміхаються** до мене.» – метафора, що відноситься до очей матері, забарвлення об'єкту для ліричної передачі любові героя.

«...sırf bitip **tükenmeyecek gibi görünen** bir **gecenin yalnızlığına** karşı koymak için hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte,..»

«..в ту годину, коли я почала писати свої спогади, щоб протистояти **самотності ночі, яка здається нескінченною,..**» – метафора, що передає атмосферу ночі, відчуття самого моменту душевних страждань головною героїнею та її відношення до цього. Прийом був була використаний автором для кращого опису.

«Garibi şu ki, Sör Aleksî, **siyah elbisesinin içinde filiz gibi boyu**, bembeyaz koleret'i ile alnına **kaldırılmış bir saraylı yaşmağına benzeyen** başlığı arasında sivilceli **kansız yüzü, narçiçeği kırmızılığındaki dudaklarıyla** şimdi karşımda belirse ve bana tekrar o suali sorsa, galiba aynı cevaptan başkasını bulamayacağım; **yine balık gibi göl içinde doğduğumu** söylemeye başlayacağım.»

«Дивно те, що якби зараз переді мною з'явилася сестра Алексі, з її **схожим на пагінець зростом у чорній сукні, безкровним обличчям**, з прищами між білим кольє і піднятим на лоб **капелюхом, що нагадує палацову вуаль**, і знову поставила б мені це питання **червоними, як гранатовий цвіт, губами**, я думаю, що не знайшла би

іншої відповіді, окрім тієї ж самої, і знову почала би повторювати, що **народилася в озері, як рибка.**» Тут метафора дуже близька до прийому порівняння, майже немає ніяких розмежувань. Проте ще можна виділити «**kansız**» як епітет, а от з перекладом вуалі, як додаткова інформація це те, що в турецькій мові «**yaşamak**» походить від турецького слова **yaşur**, і означає "покривати, приховувати, закривати". Це шматок тканини, який складається з двох частин і використовується жінками для покривання, прикриваючи обличчя і рот разом з головою. «Яшмак» також називають тканину, яким жінки покривають голову під час молитви. Слово було перенесене в арабську географію за часів Османської імперії як "yaşmâğ/yaşmâğ".

«Besbelli sıkı zamanlarda kendi kendimle, kendi fikirlerimle yalnız kalmak için **gözlerimle dünya arasında, bu saçlardan bir perde** koymaya çalışıyordum.»

«Очевидно, я намагалася поставити **завісу з волосся між очима і світом**, щоб залишитися наодинці з собою і своїми власними ідеями». Глибока метафора з образом волосся, що відображується умовною стіною між нею та навколишнім середовищем, надаючи героїні комфортну зону для роздумів.

«.. ve benim **uçsuz bucaksız denizim** bir ağaç kümesi arasında, kuru bir ırmaktan kalma **bir avuç sudan başka bir şey değildir.**»

«..і що **моє нескінченне, безкрайне море** було нічим іншим, як **жменькою води** з пересохлої річки серед купки дерев.» Зворотня метафора «моря» в дитячих спогадах, що відображає викривлений образ реальності маленького озера. Як додаткова конструкція «заземлення» у реченні було використано «**başka bir şey değil**» у перекладі «ніщо інше як».

«Birkaç dakika içinde **bütün yalı ayağa kalkmış...**»

«За кілька хвилин вже **весь масток стояв на ногах**» Тут автор метафорично дає зрозуміти, що в цій ситуації, усі, хто перебував у будівлі, були оповіщені та схвильовані чимось.

«Fırsat buldukça oraya tırmandığımı ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığımı gören muallim bir gün, “**Bu çocuk insan değil, çalıkuşu!**” diye bağırmişti.»

«Побачивши, що я залазила туди, як тільки могла, і стрибала з гілки на гілку до кінця перерви, не звертаючи уваги на погрози, вчителька одного разу вигукнула: "**Ця дитина не людина, а золотомушка!**" У контексті сюжету персонаж вчительки переніс метафоричність образу пташки на дитину, і це одна з легендарних сцен, бо саме ця проведена алегорична метафора піде за головною героїнею крізь сторінки.

«Fakat zamanla, **gizli gizli içeriye işlemiş bu silinmez izlerin bende şifasız bir zaaf ve rikkat tortusu bırakmış** olmasından korkarım.»

«Але з часом, боюся що ці **незмивні сліди, що проникли таємно, залишили в мені невиліковний осад слабкості і ніжності**». Метафоричність теплої любові одної викладачки що змогла лишити тепло в спогадах героїні.

«Fakat nedense ben, ona **ısınmamıştım**. Aramız hayli **şeker renkti**.»

«Але я чомусь **не могла** до неї **потеплішати**. Між нами був досить “**цукровий колір**”.» Метафора першого речення вказує на складнощі взаємодії персонажів. У другому реченні була використана специфічна саме турецькій мові ідіома, а саме: згаданий «цукровий колір» відноситься до холоду та непорозуміння між опонентами. Під час художнього перекладу допускається заміна на локальний відповідник задля кращої передачі сенсу.

2.2 Епітет

Ільхан Башгьоз був першим, хто звернувся до поняття "епітет" в аналітичних дослідженнях турецького епосу і проаналізував епітети в "Книзі про Деде Коркут" у цьому контексті. Дослідження Башгьоза, яке раніше було опубліковане англійською мовою, переклала турецькою Небі Оздемір і опублікувала в 37-му випуску журналу Millî Folklore під назвою "Епітети в епосі Деде Коркут". Невдовзі після публікації цього дослідження Мехмет Ача у своїй докторській дисертації під назвою

"Порівняльне дослідження епосу Кози Кьорпеш-Баян Сулу" (1998а: 295) написав про епітети в епосі Деде Коркут ще до Ільхана Башгьоза. Того ж року Ача у статті "Про чотири праці про епітети в турецькому епосі та статтю Ільхана Башгьоза" ширше представив дослідження епітетів вищезгаданих дослідників, про які він побіжно згадав у своїй докторській дисертації. Епітет є одним із важливих елементів "Теорії усних формул" (Oğuz 2010: 5-12), основу якої заклав Мілман Паррі (1902-1935) і розвинув його учень Альберт Б. Лорд. Ця теорія виникла в результаті досліджень, проведених для розуміння того, як гомерівські епоси «Іліада» та «Одіссея», відомі як "проблема Гомера" у фольклористиці (Çobanoğlu 1998: 138-170).

Ільхан Башгьоз визначає епітет як "назву, яку дають словам і реченням, що доповнюють ім'я або ім'я героя у фольклорних дослідженнях прикметником, іменником або прикметниковим реченням (1998: 23-35)." і наводить такий приклад: "Коли ми говоримо "не в своєму розумі", ми говоримо "божевільний": "Коли ми говоримо божевільний чоловік, божевільний розуміється як епітет людини, або коли ми говоримо чоловік, який зламав двері і вдерся всередину, речення перед іменником розуміється як епітет іменника (1998: 23035)". Наприкінці свого визначення Башгьоз зазначає, що не зміг знайти термін для епітета в турецькій мові.

Приклади епітетів з роману «Calıküşu» :

«O, böyle bir kepezelikten çekinmese bile, benim **cadaloz teyzelerimde**, yavrularını öyle **acemi** çaylağa kaptıracak göz var mı?»

«Навіть якщо вона не вагаючись піде на таку ганьбу, чи вистачить моїм **прозорливим** тітонькам розуму віддати своє потомство такому **новачкові?**» Ужито два епітети, «**cadaloz**» епітет зазвичай використовується для позначення жінки, яка занадто багато говорить, буркотлива і стервозна. «**acemi**» - слово арабського походження дає характеристику людини без досвіду у роботі, і в деяких випадках негативного характеру, може перекладатися як «недоумок».

«Kocanın **lakırdısı** açıldıkça bu kadının: “Benim için artık hayat bitti!” diye bir **yalancı teessür rolü oynayışı** vardı ki, beni mahvederdi.»

«Як тільки її чоловік починав свою **балаканину**, ця жінка казала: "Життя для мене скінчилося!" і грала **роль фальшивої скорботи**, яка знищила б мене.» - «**lakırdı**» можна вважати епітетом, що дає визначенню «бесіди» беззмістовне значення, чи просто розшифровує слова чоловіка як «базікання». «**Yalancı teessür**» епітет «фальшивий» викривлює «скорботу» передає виразність суті.

«Teuzelerim saçları, başları **ağarmış koskoca** kadınlardı.»

«Мої тітки були **величезними** жінками з **посивілим** волоссям, і головами.» Ужитий епітет «**koskoca**» має властивість характеризувати постать людини як «великий за розміром, віком, становищем, тощо». «**ağarmış**» походить від дієслова «**ağarmak**» та має декілька значень, основне «посивіти», але у варіаціях це теж може перекладатися як «знебарвлюватися, побілішати, тощо».

«Galiba bizim **budala** kuzeni **gözüne kestirmişti**.»

«Думаю, він поклав око на нашу **нетямущу** кузину.» Епітет «**budala**» в значенні турецької мови перекладається як «недалекий, дурний», вжитий з метою додаткового забарвлення загальної характеристики згаданого героя в контексті. У додатку в цьому реченні, ужита конструкція «gözüne kestirmek» – це ідіома що в буквальному перекладі позначає дію «знайти щось привабливим, підходящим для себе».

«O soğukluk hâlâ devam etmesine rağmen, şimdi itiraf etmeye mecburum ki, bu Neriman, **haincesine** güzeldi.»

«Хоча ця холодність все ще зберігалася, тепер я змушена зізнатися, що ця Неріман була **зрадницьки** прекрасною.» Епітет «**haincesi**», ще перекладається як «підступний, віроломний, тощо» і підкреслює відношення до зовнішності, акцентуючи що вона була дійсно приваблива. Підкреслена конструкція «O soğukluk hâlâ devam etmesine rağmen» метафорично дає розуміння відносин між героїнями які перебували в нейтрально негативних барвах взаємовідносин.

«Deniz, bu mevsimde çok güzel ve **sakin** fakat **neşesizdi**.»

«Море в цю пору року було красивим і **спокійним**, але **безрадісним**.» Тут ми бачимо, що два виділені епітети підкреслюють описову складову бачення моря у творі, через призму розповіді головної героїні. Епітет «**neşesiz**» додатково несе в собі значення як «похмурий».

«Fakat **ermiş, yetişmiş bir küçükhanım olan Müjgân'ı** ne uarasağız?»

«Але що ми робитимемо з Муйган, **благочестивою, вихованою, юною леді?**» Виділені епітети підкреслюють в контексті тексту непересічні риси Муйган з характером головної героїні, акцентуючи увагу на дещо невизначеності ситуації.

«Öte yanında **manastır terbiyesinin istediği serin ve mağrur** loşluğu temin için yapılmışa benzeyen ve panjurları hiç açılmayan bir uzun pencere dururdu».

«З іншого боку від мене стояло довге вікно, віконниці якого ніколи не відчинялися, ніби для того, щоб забезпечити **прохолодну і гордовиту** п'янку, якої вимагає **монастирське виховання**». У цій конструкції словосполучення «**manastır terbiyesi**» «manastır» виступає прикметником через одноафіксний ізафет, отже і епітетом, який підкреслює специфічність виховання. Слово «**mağrur**» також може перекладатися як «пихатий, бундючний» і зазвичай має негативне забарвлення.

«**Seyrek** fasıllarla birbirinden ayrılan **cılız gürgenlerin ince, titreğ** gölgeleriyle beraber yolun tozları üzerine **kuru** yapraklar dökülüyor.»

«**Тонкими, мерехтливими** тінями **колючих** грабів, розділених **рідкими** просвітами, на дорожню пилюку падає **сухе** листя». У цьому реченні епітети виступають дещо описовими прикметниками передаючи пейзаж місцевості, про яке йде мова в тексті.

2.3 Ідіома

До мовної революції в турецькій мові термін “deyim” -“ідіома” відповідав слову “tâbir”. Сьогодні деякі джерела використовують термін “tâbir” для позначення “ідіоми” (Özön: 1945), тоді як більшість не використовує вже цей термін (Aksoy: 1989, Eyüboğlu: 1973, Çotuksöken: 1992, Kartal: 1990). Мустафа Ніхат Озон стверджує, що Ебуззія також використовував слово “istilâh” для позначення ідіоми.

Турецький словник визначає "ідіому" як "стереотипний вираз, що має цікаве значення, зазвичай більш-менш відокремлене від його буквального значення." (TS:1998, 576)). Однак це визначення не дає чіткого розмежування між ідіомами, прислів'ями та іншими стереотипами і не повністю пояснює "ідіому" як граматичний термін.

Юсуф Чотуксёкен визначає ідіому так: "Це назва, яку дають фразам, утвореним щонайменше з двох слів, які збільшують силу вираження в усній і письмовій мові, які можуть мати частини, що іноді виходять за межі логіки з точки зору значення, деякі слова в їхній структурі зазнають змін у значенні, і які є стереотипними." (Çotuksöken: 1992, 5).

На відміну від Турецького словника, Чотуксен вказує, що " tâbir", який також може складатися з одного слова, використовувався для ідіоми в минулому, а ідіоми сучасного плану - це "фрази". Відповідно, неправильно використовувати слово "tâbir", яке сьогодні означає "вислів, вираз", для позначення ідіоми.

З точки зору форми ідіоми необхідно розділити на три категорії:

- ті, в яких два або більше слів об'єднані разом і є будь-яким типом словосполучення (іменниковим, прикметниковим, прийменниковим і т.д.): Відрізняючи їх від словосполучень, необхідно ще звернути увагу і на використання метафори. Такі ідіоми вживаються в буквальному вигляді.

- ті, що закінчуються інфінітивом: Вони можуть відмінюватися, і в цьому випадку їх називають "ідіоматичними".

- ті, що мають форму речення – у таких ідіомах слова зазвичай вживаються окремо зі своїми словниковими значеннями. Однак значення, що впливає з речення в цілому, є нереальним: прості чи складні речення: наприклад " Aklına turp sikaıım.", " 'Buyurun cenaze namazına.." (Çotuksöken: 1992, 10); розповідні ідіоми: " Maımun yoğurdu yemiş artığın ı yüzüne sürmüş " і т.д. (Çotuksöken: 1992, 11); ті, що мають форму запитання-відповіді: " Deve gördün mü? Yeden ölsün. " тощо.

- Омер Асим Аксой також поділяє ідіоми відповідно до факторів середовища та часу:
- ті, що використовуються по всій країні
  - ті, що використовуються лише в одному регіоні
  - ті, що використовуються в турецьких діалектах за межами Туреччини
  - ті, що використовувалися в минулому, але неактуальні сьогодні, у тому числі архаїзми.

Приклади деяких ідіом з роману «Calıkuşu»:

«Ara sıra ötekinin, **berikinin ayağına ip takmaktan** başka konuşacak lakırdıları olamazdı.»

«Їм не було про що балакати, окрім як час від часу **вдягати мотузку на ноги одному чи іншому**». Ужита ідіома «**ayağına ip takmak**» має значення: «критикувати когось, пліткувати про когось». Наш відповідник до цього з однаковим сенсом – «перемивати кісточки».

«Bazen nasihatlerine biraz somurtsam, arzularına karşı kafa tutsam bile neticede daima **yelkenleri suya indirmek** lazım gelir.»

«Навіть якщо я іноді трохи дуюся на їхні поради, навіть якщо я не підкоряюся їхнім бажанням, врешті-решт завжди доводиться “**спускати вітрила.**”» - виділена ідіома «**yelkenleri suya indirmek**» розуміється за TDS як «відмовитися від опору і прийняти те, що говорить інша людина.»

«Hasılı, benim mektepteki **saman altından su yürüten** arkadaşlarım daha fenlenmişti...»

«Отже, мої шкільні друзі, які **носили воду під соломою, були ще більш освіченими не на свій вік...**». Цей вираз «**saman altından su yürütmek**» за коментарем TDK, означає «робити щось так, щоб ніхто не помітив, створювати безлад, замишляти щось погане"». Можна стилістично інтерпретувати при художньому перекладі як «наводити шорох». У додатку, цікаво що дієприкметник «**fenlenmek**» відноситься в більшості випадків до молодих осіб жіночого роду, і несе в собі значення «бути освіченою не на свій вік, знати про щось більше, ніж треба».

«**Dilini sıkı tut. Saçma sapan konuşma...**» «**Притримай язика. Не говори дурниць...**»
Така конструкція ідіоми «**dilini tutmamak**» уживається в значенні «говорити без розбору, говорити непомірковано, говорити навмання». В українській мові ми маємо аналогічний вираз.

«**Hasılı, korkak Müjgân, bu hiçten şeyi adeta büyük bir mesele yaptı...**»

«Коротше кажучи, боягузлива Муйган **майже з нічого зробила одну велику подію...**»
Це досить спірна ідіома у буквальному перекладі, проте повністю підходить нашому відповіднику «роздути з мухи слона».

«**Yalnız, ta uzaklarda, kendi haline bırakılmış bahçenin derinlerinde birtakım kırmızı benekler seçiliyor.**»

«Лише вдалечині, в глибині саду, **залишеного напризволяще**, можна розрізнити окремі червоні плями». Ця ідіома «**kendi haline bırakılmış**» згідно з ТДК також пояснюється, як «плисти за течією, покинуті напризволяще»

«**Fakat Müjgân Abla insanı sabırsızlıktan çıldırtacak kadar mızımız.**»

«Але сестра Муйган до того вередлива, що **виснажує**». Дослівно ідіома з компонентом "**sabır**" – «**insanı sabırsızlıktan çıldırtmak**» перекладається як: «зводити людину з розуму від нетерпіння; виснажливого терпіння».

«**Ne söylüyorsun, abla! Gözlerim fal taşı gibi açılmıştı.**»

«Що ти кажеш, сестро! **Мої очі округлилися як два камінці.**» Ця ідіома «**gözleri fal taşı gibi açılmış**» передає сильну емоцію подиву. В українській мові є відповідник, як фраза «очі стали квадратними». Якщо дослівно перекладати, то у словосполученні «**fal taşı gibi**» мається на увазі камінь передбачення, що буває іноді розміром з долоню.

«**Peki, dedim. Yalnız dilinin ucunda bir şey var ki mutlaka söylemezsen bu sefer ben uyuuyamayacağım.**»

«Гаразд, - сказала я. - Тільки в тебе **на язиці крутиться** щось таке, що, якщо ти мені не скажеш, я не зможу заснути цього разу». Така ідіома дослівно перекладається «**на**

кінчику язика» і означає що щось не договориється повністю, чи щось, що хочуть оминати сказати.

«**Bereket versin** Aziz Eniştem, misafirine fena halde kancayı takmıştı.»

«**На щастя**, мій дядько Азіз був у захваті від свого гостя». Ідіома «**Bereket versin**» описує задоволеність людини ситуацією, і зокрема релігійного змісту має варіант перекладу як побажання хорошого, наприклад «Allah bereket versin.» - «Нехай Бог дарує процвітання.»

«**Yüz yüze geldiğimiz zaman ben, sakin ve biraz da alaycıydım:** -Hayret, dedim.»

«Коли ми зустрілися **один на один**, я був спокійна і трохи презирлива: Ну справді, - сказала я». Ця ідіома йде як «віч-на-віч» з ідеєю раптової, неочікуваної зустрічі.

2.4 Порівняння

У турецькій мові літературний термін "порівняння" перекладається як "kıyaslama" або "benzetme". "Kıyaslama" вказує на процес порівняння або зіставлення двох або більше об'єктів, явищ, аспектів тощо для виявлення схожих рис і відмінностей між ними, тоді як "benzetme" більш акцентує на зближенні або порівнянні двох об'єктів на основі їхньої подібності. В турецькій літературі дослідженнями порівнянь займалися багато вчених та критиків. Один з таких вчених Джелалеттін Ерроглу, який зосередив свої дослідження на аналізі різних видів порівнянь у турецькій літературі, від класичних до сучасних. Він аналізував як порівняння використовується для підсилення виразності тексту, створення образності та поглиблення розуміння читачем.

Ерроглу розглядав порівняння, як літературний прийом, за допомогою якого автор порівнює два або більше об'єкти, явища або ідеї для кращої передачі своєї думки. Він досліджував різні типи порівнянь, їх функції та ефективність у різних літературних жанрах та стилях. Варто зазначити, що порівняння йдуть завжди із сполучниками в турецькій мові зокрема це «gibi, kadar, sanki» тощо, і мають чотири основні елементи: саме порівняння, предмет порівняння, напрямок порівняння, і прийменник порівняння. Із власних спостережень, в обраному романі цієї роботи, прийом

порівняння часто вживаний, тож дійсно лише мала частина з усього, була подана на розгляд, для аналізу самого явища.

Приклади конструкцій порівнянь з роману «Calıkuşu»:

«**Kalem sapını kebar şişi gibi** dişlerimin arasında çevirmeye gelince, onun hikmetini doğrusu kendim de pek anlamadım.»

«Що ж до **скручування ручки між зубами, як шампура для шашлику**, то я й сама не дуже розумію, в чому тут мудрість.»

«Çünkü o takdirde hayatım **masallardaki meşhur çarşamba karısı ve ocak anasının hayatı gibi** karmakarışık bir saç kümesi içinde geçecekti.»

«Бо тоді моє життя було б сплутаною масою волосся, **як життя славнозвісної дружини Середи та матері вогнища в казках.**» У самому порівнянні можна відокремити проведену алегорію, що відсилає до фольклорного персонажа «**çarşamba karısı**» - жінку з безладним волоссям і неохайним одягом. Раніше вірили: якщо в середу ввечері починають працювати, «**çarşamba karısı**», яку описують як злу потворну жінку, сердиться і робить зло цьому будинку, може викрасти дитину. В анатолійських віруваннях, це жіноча істота, приходять до будинків з незавершеною роботою в певний день тижня, псує речі і робить зло людям. Вважається не міфологічною істотою, а джином, чи привидом. А от «**ocak ana**» алегорія з вогнищем що є центром і серцем будинку. Цей образ захищає вогнища і вогонь у будинках і наметах загалом.

«Bütün bildiğim, dudaklarımdan mor mürekkep lekelerinin eksik olmadığı ve bir **genç kız hali alır gibi** olduğum bir yaşta, beni bir gün mektepte ziyarete gelen birisinin karşısına adeta **bıyık çekmiş gibi** çıkarak yerin dibine geçtiğimdir.»

«Все, що я знаю, це те, що у віці, коли на моїх губах не зникали фіолетові плями від чорнила і **я виглядала як маленька дівчинка**, я була принижена тим, що одного разу з'явилася перед кимось, хто прийшов відвідати мене в школі, так, **ніби у мене відросли вуса.**»

«Ben, galiba **balıklar gibi** bir göl içinde doğdum.»

«Можливо, я народилася озері, **як риба.**»

«**Deniz kadar** uçsuz bucaksız bir göl... içinde büyük büyük yapraklar, dört bir tarafında ağaçlar varsa; bu göl nasıl **deniz kadar** büyük olur, diyeceksiniz...»

«Озеро, величезне, **як море...** з великим, великим листям і деревами з усіх боків; як це озеро може бути таким же великим, **як море**, скажете ви...»

«İlk senelerde **bir çöl çocuğu gibi** büyümüşüm...»

«Перші роки я росла, **як дитина пустелі...**»

«**Tavşan gibi** kulaklarımı dikmişim.» - «Я нашорошила вуха, **як кролик.**»

«**Dünyayı hiçe sayıyormuşum gibi** kahkahalarla gülerim,...»

«Я сміюся так, ніби мені байдуже до всього на світі,..» - у цьому порівнянні ще цікаво що «kahkahalarla» вжито як підсилення дії сміху.

«Sörlerin buna benzer hareketleri o zaman **yelin kayaya tesiri gibi bir şeydi**, haşarılığım, intizamsızlığım mani olacağı benzemezdi.»

«Тоді така поведінка сестер була схожа на вплив вітру на скелю, це, здавалося, не заважало моїй пустотливості та невгамовності.» - У цьому порівнянні, припускається що «Sörler» по звучанню нагадує запозичення з французької, тож в контексті може перекладатися як «сестри» не в родинному значенні, а як працівниці учбового закладу.

«Neriman; **kedi, köpek okşar gibi** hareketlerle beni de avlamaya çalışmıştı.»

«Неріман намагалася полювати на мене рухами, **схожими на погладжування kota чи собаки.**»

«İnsan, birini sevmek felaketine uğradı mı, **esir gibi bir şey oluyor.**»

«Коли людина страждає від того, що вона когось любить, **вона стає чимось на кшталт в'язня.**»

«Müjgân, incecik bacaklarıyla **süpürge önünden kaçan örümcek gibi** koşmaya hazırlanıyordu.»

«Муйган готувалася бігти, **наче павук, що тікає від мітли**, перебираючи тонкими ніжками.»

«Ne yapılsa sınıftan çıkarılmasına imkân olmayan ve ara sıra çakımın ucuyla ötesine berisine açtığım yaracıklara **stoik bir vakarla** tahammül eden sessiz sedasız, ağırbaşlı ve uzun bir komşu.»

«Мовчазний, поважний і високий сусід, якого не можна було вигнати з класу, що б не робилося, і який зі **стоїчною гідністю** переносив рани, які я час від часу завдавав йому кінчиком свого складаного ножа.» - прийом порівняння що відразу включає в себе персоніфікацію дерев'яного столу в класі, збагачену епітетами.

Висновки до Розділу 2

Цей практичний розділ був присвячений аналізу таких явищ, як метафора, епітет, порівняння та ідіоми в турецькій художній літературі. Усі приклади речень та фраз, що були самостійно знайдені на сторінках першої частини книги, перекладені відповідно до матеріалів турецьких словників, з метою кращого роз'яснення окремих випадків використання літературних прийомів. Усі наведені приклади з роману Решата Нурі Гюнтекінна «Salıkuşu» були лексично та стилістично проаналізовані.

Необхідно зауважити, що у турецькому просторі подібні теми хоч і неодноразово висвітлювалися, але все одно ще потребують додаткових досліджень, з метою повного відображення усього багатства турецької культури у мистецтві використання слова.

Так, у цій праці були згадані коментарі турецького дослідника Ільхана Башгьоца у підрозділі про епітети. Його аналіз епітетів у творі «Деде Коркута» має величезне значення у подальшому розвитку цього напрямку, оскільки слідом за ним, його праці почали перекладати та доповнювати і інші мовознавці. Відштовхуючись від його визначень щодо терміну «епітет», автором цієї роботи були наведені проаналізовані окремі речення з книги, з виявленими епітетами.

Так, у підрозділі метафор, було зазначено коментарі турецького науковця Йілмаза Дашчиоглу, щодо визначення такого літературного прийому, його функцій та означення. Підрозділ про ідіоми, для повного відображення картини розуміння даного визначення був доповнений поясненнями з бази матеріалів TDK, та досліджень Юсуфа Чотуксекена щодо цієї теми.

У додатку, було розглянуто різницю між турецькими термінами "tâbir " і "deyim" їх актуальність вживання на сьогоднішній день та функції в турецькій літературній мові. В останньому підрозділі було згадано турецького академіка Джелалеттіна Ерроглу, публікації якого знаходяться на жаль не в публічному полі, проте праці якого були зосереджені на аналізі видів порівнянь їх функції та спрямовані на ефективність у різних літературних жанрах та стилях у класичній та сучасній турецькій літературі.

ВИСНОВКИ

Художня образність у літературі є однією з ключових деталей, що в руках митців слугує основним інструментом для зображення бажаної картини уявного світу тексту, що наповнює їхні твори естетичною цінністю та створює емоційний вплив.

Ця конструкція відіграє важливу роль у формуванні внутрішньої динаміки та сприйнятті, посилюючи сенс та підкреслюючи обрані частини тексту для кращої передачі думки. Образність виражається через різноманітні засоби, від метафор та символів до алегорій та іронії, кожен з яких має своє особливе призначення та вплив. Цей аспект літературних прийомів лексичного та стилістичного характеру не лише робить твори зрозумілими та близькими для читачів різних культур та поколінь, а й допомагає їм краще розуміти та оцінювати глибину та значущість літературних творів. Вивчення образності у літературі сприяє розширенню інтерпретаційних горизонтів та збагачує читацький досвід, розкриваючи багатогранність та культурну спадщину. Такий напрям мовної експресії є не лише стилістичним прийомом, але й фундаментальним елементом культурної передачі та розуміння різних публікацій.

Дослідження образності у літературі включає аналіз різних засобів виразності, таких як метафора, символ, алегорія, порівняння та інші, які використовуються для передачі

ідей, емоцій та концепцій у тексті. Вивчення цих засобів дозволяє краще розуміти характер та сутність літературних творів, а також їхній вплив на читача. Детальний аналіз образності допомагає виявити глибину та багатогранність тексту, розкриваючи до прикладу його філософські ідеї або роздуми. Поглиблений аналіз функцій образності в тексті виявляє її різноманітність від створення візуальної ясності до передачі складних емоційних станів.

Образність допомагає акцентувати на певних ідеях або темах, підсилювати настрій та атмосферу, а також сприяє поглибленню розуміння характерів та мотивів. Таким чином, вона виступає як важливий засіб для створення зв'язку між автором і читачем, дозволяючи краще сприймати та аналізувати літературні твори. Зазначаючи літературні терміни та їх визначення, можна виявити, що образність є невід'ємною частиною літературного мистецтва, яка виражається через різноманітні прийоми та засоби. Дослідження літературної творчості відкриває нові горизонти осмислення та оцінювання художніх робіт в контексті писемності. Таким чином, розбір теми образності в літературі є важливим для розвитку культурного та літературного спадку, а також розширення інтерпретаційних можливостей читача.

У цій роботі було ретельно проаналізовано окремі літературні прийоми, такі як: метафора, епітет, порівняння та ідіома, у контексті аналізу окремих творів турецької художньої літератури. Зокрема, шляхом перекладу та лексико-стилістичного аналізу вибраних фраз та речень з роману "Calıkuşu" Решата Нурі Гюнтекіна. Так, автором цієї роботи було переглянуто їхнє використання та функції, а також особлива увага приділена коментарям відомих турецьких науковців, таких як Ільхан Башгюз та Йілмаз Дашчиоглу. Частково вдалося охопити аналіз термінології та функцій ідіом у турецькій літературі, зокрема розрізнити терміни "tâbir" і "deyim", щоб прояснити їхнє значення та застосування. В додатку, був згаданий внесок турецького академіка Джелалеттіна Ерроглу у розвиток аналізу порівнянь у турецькій літературі, навіть при частковому доступі до його публікацій.

Це дослідження показує, що турецька художня література є об'єктом ретельного дослідження, і такого роду праці, зокрема, розбір у ній літературних прийомів, може внести вагомий внесок у розуміння та оцінку турецької культури та мови.

Ця робота корисна показовими прикладами та детальними поясненнями багатьох культурно-специфічних моментів, що час від часу зустрічаються під час читання, розгорнуто викладено необхідний матеріал, що відповідає вимогам кожного з розділів та підрозділів на окремі, вищезгадані теми. Однак, подібний напрямок досліджень ще потребує подальшого розвитку та розкриття окремих тем, аби повністю відобразити всю різноманітність та багатство турецької художньої літератури.

ÖZET

Bu çalışma, tanınmış, klasik bir romanı örnek alarak, Türk edebi dilinde zengin olan belirli bir dizi seçilmiş edebi imgeyi ortaya çıkarmaya çalışacaktır. Belirli bir konuyu araştırmaya yönelik ilginin yönündeki çeşitlilikler, edebi yön, özellikle Oryantalizm alanında, belirli bir dilsel kültürün incelenmesi ve daha iyi anlaşılması için gerçekten de özel bir alandır. Edebi ifadelerin, sanatsal renklerin ve söz sanatlarının çeşitliliğiyle karakterize edilen Türk edebiyatında, kurmaca eserlerde üslup ve edebi betimleme veya diğer ek renklendirme araçlarındaki doğal zenginlik, belki de söz sanatının oluşumu ve gelişimindeki en önemli araçlardan biridir.

Konunun önemi, Reşat Nuri Günter'in klasik romanı "Çalıkuşu" örneğinde, bireysel ifade araçlarının çeşitliliğini, bunların önemli ve kolay hatırlanabilir imgelerden oluşan zengin bir arşivin yaratılmasına doğrudan katkısını ortaya koymaktır. Önemli noktalardan biri, bu edebi geleneğin dilsel ve üslupsal cephaneliğinin özelliklerini daha fazla tanımlamak ve bunların dünyanın figüratif bir resminin oluşumu üzerindeki etkilerini anlamak için söz konusu romanı incelemenin önemini gösterme fikridir.

Bu çalışmanın amacı, metnin imgelem ve ifade gücünü şekillendirmedeki rollerini belirlemek için mevcut yazma araçlarını pratik olarak gözden geçirmek ve bir şekilde sistematize etmektir. Bu görevi başarmak için, imge kavramını ve Türk edebiyatı çalışmalarındaki işlevlerini analiz etmek, seçilen edebiyatta kullanılan mecazi araçların ana türlerini ve özelliklerini incelemek, özellikle eserin kendisinde mecazi araçların kullanım özelliklerini incelemek ve dilsel özelliklerin bir Türk edebi metnin ifade gücü üzerindeki etkisi hakkında bir sonuç oluşturmak gerekir.

Çalışmanın nesnesi edebiyatta figüratif sanatsal araçlar ve bunların imgelem ve ifade gücünün oluşumundaki rolü, konusu ise seçilen roman temelinde Türk romanında seçilen ifade araçlarının incelenmesidir.

Burada kullanılan kapsamlı metodolojik yaklaşım, edebiyat eleştirisi ve stilistik alanındaki teorik kaynakların analizinin yanı sıra karşılaştırma yöntemlerini de içermektedir. Özellikle, karşılaştırmalı analiz ve betimsel analiz yöntemleri, belirli edebi metinlerdeki figüratif

araçların ayrıntılı bir incelemesi için kullanılmıştır. Konu oldukça kapsamlı olduğundan, malzeme seçimine bağlı olarak yalnızca bir kısmı ayrıntılı ve derinlemesine ele alınmıştır.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Reşat Nuri Güntekin “Çalıkuşu” 1922
2. Ömer Asım Aksoy. Atasöz tasözleri va deyimler sözlüğü. İstanbul, “İnkılap”, 2-kitab. 1993.
3. Türkiye’de epitetler üzerine yapılan çalışmalar ve köroğlu’nun bir şiirinin tahlili
Studies in Turkey on the epithets and analysis of a poem of Köroğlu Doç. Dr. Salahaddin Bekki*
4. “Türk Destanlarındaki Epitetler Hakkında Dört Eser ve İlhan Başgöz’ün Bir Yazısına Dair”. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi 6 (Güz 1998b): 693-699.
5. Başgöz, İlhan. “Dede Korkut Destanında Epitetler”. Çev. Nebi Özdemir. Millî Folklor 37 (Bahar 1998): 23-35
6. ISSN 1798-4769 Journal of Language Teaching and Research, Vol. 3, No. 1, pp. 180-187, January 2012 © 2012 ACADEMY PUBLISHER Manufactured in Finland. doi:10.4304/jltr.3.1.180-187 © 2012 ACADEMY PUBLISHER Figurative Language and Stylistic Function in J. P. Clark-Bekederemo's Poetry Ebi Yeibo
7. Ogunsiji, Ayo. (2000). "Introductory Semantics" In Babajide, A(Ed). Studies in English Language. Ibadan: Enicrownfit publisher 43-59. Palmer, F. R. (2001). Semantics. United Kingdom: Basil Blackwell P
8. ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 38 том 2 Дуброва С. В.
9. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика УДК 81’373.422:801.8 DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.1/14> Стефурак Р. І. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ БОГДАНА ТОМЕНЧУКА
10. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с. 5. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Видавничий центр Академія, 1997. – 748 с.
11. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв; [за наук. ред. О. Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 455 с.
12. Філософський енциклопедичний словник / [уклад. В. І. Шинкарук та ін.]. – К.: Абрис, 2002. – 744 с.
13. Потебня О. О. Из записок з теорії словесності // Потебня О. О. Естетика і поетика слова. К., 1985;
14. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. К., 2009
15. Дослідження поняття «образ» у гуманітарній парадигмі / Науковий вісник Херсонського державного університету: [зб. наук. праць / редактор В.П. Олексенко].: - Випуск 25. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2016. – С. 135-139 (Серія “Лінгвістика”) УДК Інна Приходько